

КАТЕРИНА АНАТОЛІВНА ШАПОВАЛ,

Харківський національний університет внутрішніх справ;

 <https://orcid.org/0000-0003-1826-5261>,

e-mail: katjshapoval@ukr.net

ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ ВБИВСТВ, УЧИНЕНИХ У ЗВ'ЯЗКУ З ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

У статті розглянуто визначення поняття криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством. Визначено її структурні елементи й обов'язкові ознаки, які спонукають до виокремлення окремої групи вбивств. Проаналізовано роль криміналістичної характеристики під час розслідування злочинів. Описано джерела формування інформації, що становлять криміналістичну характеристику вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством.

Ключові слова: *криміналістична характеристика, елементи, вбивство, домашнє насильство, структура.*

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

У сучасному світі залишається дуже поширеним питання сімейно-побутових конфліктів, які тісно пов'язані з найбільшою соціальною цінністю, що захищається на рівні держави, – життям людини. Загострення соціально-економічного стану в державі призводить до зростання кількості вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством. Такому становищу сприяють високий рівень безробіття, низький рівень культури та свідомості громадян, уживання алкогольних напоїв і наркотичних засобів, що спонукає до вчинення домашнього насильства.

Методика розслідування вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, дещо схожа з методикою розслідування умисних вбивств, але має свої відмінності, що вбачаються, насамперед, у криміналістичній характеристиці зазначених злочинів. У зв'язку з цим працівники правоохоронних органів стикаються з певними труднощами під час їх розкриття та розслідування.

Складність проведення досудового розслідування таких злочинів пов'язана з невідомістю складових елементів системи криміналістичної характеристики, відсутністю загального алгоритму розслідування тощо.

Для успішного вирішення проблеми виникає необхідність визначення сутності поняття та розроблення структури криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, що є складовою методикою розслідування вказаних видів злочинів.

Стан дослідження проблеми

Першими питання про криміналістичну характеристику злочину розглянули у своїх дослідженнях О. Н. Колесніченко та Л. О. Сергєєв [1, с. 323]. Теоретичні основи криміналістичної характеристики злочинів досліджені та висвітлені у наукових працях Л. Є. Ароцкера, В. П. Бахіна, Р. С. Белкіна, О. М. Васильєва, В. К. Гавло, А. В. Дулова, О. О. Закатова, В. О. Коновалової [2, с. 117], М. В. Салтевського [3, с. 245], М. О. Селіванова, В. І. Теремілова, Р. Л. Степанюка, С. С. Степичева, Л. О. Соя-Серко, В. Г. Лукашевича, В. О. Образцова [4, с. 241], В. М. Стратонова, В. Ю. Шепітька [5, с. 348], С. А. Шейфера, А. Р. Шляхова та ін.

Однак слід зауважити, що досі поняття та структура криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, не були об'єктами комплексного дослідження науковців та залишаються нерозробленими. Відсутність криміналістичної характеристики та алгоритму розслідування зазначеної категорії вбивств негативно відображається на роботі правоохоронних органів у цілому. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження та вивчення питань зазначеної проблематики.

Мета і завдання дослідження

Метою дослідження є визначення поняття та структури криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством.

Для досягнення мети у дослідженні планується застосування загальнонаукових методів

та методу дедукції, тобто проведення аналізу криміналістичної характеристики злочинів та на їх основі визначення поняття та структури криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством.

У зв'язку з наведеним були поставлені такі завдання:

- дослідити та проаналізувати поняття «криміналістична характеристика»;
- визначити поняття та структурні елементи криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством.

Наукова новизна дослідження

У статті зроблена спроба вперше сформулювати поняття криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, визначити основні структурні елементи вищезазначеної криміналістичної характеристики.

Виклад основного матеріалу

Перш ніж переходити до розкриття поняття криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, пропонуємо проаналізувати дослідження вчених-криміналістів, що займались розробленням таких категорій, як поняття криміналістичної характеристики, та визначенням її основних структурних елементів.

У науковій літературі, як правило, криміналістичну характеристику злочинів визначають як основу криміналістичної методики та співвідносять її з предметом доказування [6, с. 143–147].

Так, І. С. Андреев, Г. І. Грамович, Н. І. Порубов визначають криміналістичну характеристику як систему інформації про розслідуваний злочин, що має кримінально-правове та процесуальне значення, а в зміст цього поняття включають компоненти, схожі з обставинами предмета доказування: спосіб підготовки та вчинення злочину, безпосередній предмет кримінального посягання, умови охорони його від посягання, особу суб'єкта злочину, маскування, спрямоване на приховування кримінально караного діяння [7, с. 180].

У свою чергу, Р. С. Белкін зазначав, що зміст криміналістичної характеристики повинен охоплювати всі елементи предмета доказування з тими їх особливостями, які характерні саме для розслідування конкретної категорії злочинів. Інше вирішення питання неминує призводити або до неповноти криміналістичної характеристики, в якій не відображаються певні елементи предмета до-

казування, що характеризують злочин саме в криміналістичному аспекті, або до дублювання змісту цих двох структурних елементів методики [8, с. 319].

На думку І. Ф. Герасимова, криміналістична характеристика злочину – це сукупність відомостей про загальні, типові ознаки, особливості, обставини й інші характерні ознаки вчиненого злочину, яка має важливе організаційне і тактичне значення для розкриття, розслідування та попередження цього виду злочину [9, с. 339].

Отже, криміналістична характеристика злочину зводиться до встановлення механізмів типових подій, що підлягають розслідуванню, закономірностей і локалізації інформаційного відображення в навколишньому середовищі на різних рівнях спільності, що дозволяє виробити науково обґрунтовані рекомендації і прийоми виявлення, вилучення та використання відбитої інформації в пізнавальному процесі по ретроспективному відтворенню адекватної картини того, що відбулося [1, с. 324].

Проаналізувавши визначення поняття «криміналістична характеристика», О. Н. Колесніченко та В. О. Коновалова дійшли висновку, що криміналістична характеристика являє собою систему відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів цього виду, що відображає закономірні зв'язки між ними і слугує побудові й перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинів [10, с. 27]. На нашу думку, таке твердження найбільш повно визначає поняття криміналістичної характеристики злочинів.

Далі зупинимося більш детально на формулюванні поняття криміналістичної характеристики конкретного злочину, а саме вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, де теоретичною основою буде загальна криміналістична характеристика умисних вбивств.

Криміналістична характеристика конкретного злочину, а саме вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, – це опис (усний або письмовий) розслідуваного злочину. Його складає сам слідчий, використовуючи типові характеристики, типові моделі злочинів і типові програми розслідування.

Така криміналістична характеристика служить слідчому інформаційною базою для побудови моделей вчинення вбивств; аналізу поведінки винного, встановлення мотиву та умислу; прийняття рішень про напрямки розслідування та побудови алгоритму дій; конкретизації доручень органам дізнання, постановки завдань перед фахівцями, експертами

тощо; вжиття заходів щодо встановлення обставин, знарядь та засобів, за допомогою яких було скоєно вбивство; збору та відтворення слідової картини; прийняття деяких кримінально-процесуальних і кримінально-правових рішень [1, с. 325].

Джерелами інформації для криміналістичної характеристики є знання та досвід слідчого, матеріали кримінального провадження, інформація органів дізнання, відомості інформаційних систем та обліків (наприклад, Єдиного державного реєстру випадків домашнього насильства та насильства за ознакою статі), консультації фахівців (психологів, педагогів, соціальних працівників та ін.).

Найбільш значущими з погляду наукових досліджень прикладної спрямованості та слідчої практики є криміналістичні характеристики певних видів злочинів. Кожна з таких характеристик являє собою систематизований опис і пояснення криміналістично значущого комплексу ознак об'єкта декількох подібних видів, окремого виду різновиду злочинів, його зв'язків і відносин, суттєвих для наукового і практичного вирішення проблеми виявлення і розкриття злочинів відповідної категорії [1, с. 325].

Криміналістична характеристика злочину складається з певних елементів, які в сукупності створюють систему характерних криміналістичних ознак злочину. Одними з перших у своїх дослідженнях зазначили структуру криміналістичної характеристики такі вчені, як І. В. Возгрін, І. Ф. Пантелеев, В. Г. Танасевич, В. А. Образцов.

І. Ф. Пантелеев уважав, що криміналістична характеристика повинна містити такі структурні елементи: 1) характеристику типових ситуацій злочину; 2) характеристику способу вчинення злочину; 3) технічні засоби вчинення злочину; 4) джерела отримання коштів; 5) характеристику матеріальних слідів злочину; 6) способи приховування слідів злочину та маскування злочинця; 7) характеристику злочинних навичок та зв'язків [11, с. 12].

У свою чергу, В. П. Бахін у криміналістичній характеристиці виокремлює тільки чотири основні елементи: 1) спосіб вчинення злочину; 2) предмет посягання; 3) слідову картину (подію); 4) характеристику злочинця. Учений вважає, що саме ці чотири елементи відрізняються чіткою пошуковою спрямованістю і роблять криміналістичну характеристику практичним інструментом розслідування [12, с. 10].

Криміналістичну характеристику вбивств розглядали різні науковці, зокрема криміналісти схилились до того, що до елементів структури криміналістичної характеристики

вбивств входять такі елементи: 1) спосіб вчинення; 2) спосіб приховування; 3) місце, час та обстановка; 4) слідова картина; 5) особа злочинця; 6) особа потерпілого [13, с. 395].

На підставі проведеного аналізу можна зробити висновок, що основними структурними елементами криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, що потребують більш глибокого теоретичного дослідження, можуть виступати: обстановка (час, місце й інші обставини) вчинення вбивства; спосіб підготовки, вчинення та приховування вбивства; характеристика особи злочинця; характеристика особи потерпілого; сліди вчинення злочину; знаряддя та засоби вчинення вбивства.

Керуючись поняттям домашнього насильства¹, можна виділити деякі елементи, за допомогою яких можна виокремити вбивства, вчинені у зв'язку з домашнім насильством, в окрему групу, а саме:

1) обстановка вчинення вбивства – це діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, які були присутні у відносинах між особою злочинця та потерпілим. Це означає, що обов'язково вчиненню вбивству передувало домашнє насильство (фізичне, психологічне тощо), що мало систематичний характер та являлося поштовхом-мотивом до його вчинення;

2) місце вчинення вбивства – це дії, які вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання (обов'язкова наявність родинного зв'язку між потерпілим та особою злочинця або факт сумісного проживання).

Отже, за допомогою фактичних даних про поняття та структурні елементи криміналістичної характеристики під час розслідування вбивств, скоєних у сім'ї, можливо визначити алгоритм розслідування зазначеної категорії кримінальних проваджень. Усі елементи криміналістичної характеристики є по суті важливими, але їх перелік не є вичерпним, тому що вони можуть змінюватися залежно від обставин конкретного вбивства.

Висновки

Проаналізувавши наукову літературу та погляди вчених, ми дійшли висновку, що криміналістична характеристика вбивств, учинених

¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19> (дата звернення: 15.01.2020).

у зв'язку з домашнім насильством, – це повний, детальний опис усіх даних про обстановку та обставини вчинення вбивства, знаряддя та засоби, злочинця та потерпілого, сліди злочину, їх зв'язок між собою та закономірності виникнення.

Криміналістична характеристика формується слідчим на різних стадіях розслідування (відкритті кримінального провадження, початковому чи наступному етапах розслідування) в усній або письмовій формах. Однак відсутність методологічних основ або окремих науково-практичних рекомендацій з означеної проблематики викликає серйозні проблеми під час роботи із зазначеною категорією кримінальних проваджень.

У дослідженні ми визначили коло елементів криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, до яких віднесли: обстановку (час, місце й інші обставини) вчинення вбивства; спосіб підготовки, вчинення та приховування вбивства; характеристику особи злочинця; характеристику особи потерпілого; сліди вчинення злочину; знаряддя та засоби вчинення вбивства.

У подальшому зазначені елементи криміналістичної характеристики можуть бути покладені в основу цілісної моделі криміналістичної характеристики вбивств, учинених у зв'язку з домашнім насильством, та сприяти вдосконаленню в розкритті та розслідуванні злочинів зазначеної категорії.

Список бібліографічних посилань

1. Мальцев О. В., Саїнчин О. С., Сотула О. С. Теоретичні основи розслідування умисних вбивств: кримінально-правові, криміналістичні та психологічні аспекти. Психологічний портрет серійного вбивці : монографія. Ottawa : Accent Graphics Communications & Publishing, 2019. 754 с.
2. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підручник. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2008. 240 с
3. Салтевский М. В. Криминалистика в современном изложении юристов : учеб. и практ. пособие. Харьков : Рубикон, 1997. 430 с.
4. Образцов В. А. Выявление и избощение преступника. М. : Юристь, 1997. 336 с.
5. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. Київ : Ін Юре, 2010. 496 с.
6. Степанюк Р. Л. Структура окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Право і Безпека*. 2011. № 4 (41). С. 143–147.
7. Порубов Н. И., Андреев И. С., Грамович Г. И. Криминалистика : учеб. пособие. Минск : Вышэйш. шк., 1997. 344 с.
8. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. М. : Юристь, 1997. Т. 3. Криминалистические средства, приёмы и рекомендации. 478 с.
9. Герасимов И. Ф. Вопросы криминалистической классификации в методике расследования преступлений // Демократия и право развитого социалистического общества : материалы Всесоюз. науч. конференции. М., 1975. 339 с.
10. Колесниченко А. Н., Коновалова В. Е. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие. Харьков : Юрид. ин-т, 1985. 91 с.
11. Берназ В. П. Структура криміналістичної характеристики злочину. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 11–14.
12. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ : навч. посіб. / О. В. Батюк, Р. І. Благуца, О. М. Гумін та ін. ; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 324 с.
13. Шепітько В. Ю. Криміналістика : підручник. Київ : Ін Юре, 2001. 684 с.

Надійшла до редколегії 17.01.2020

ШАПОВАЛ Е. А. ОПРЕДЕЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ И СТРУКТУРЫ КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ УБИЙСТВ, СОВЕРШЕННЫХ В СВЯЗИ С ДОМАШНИМ НАСИЛИЕМ

В статье рассмотрено понятие криминалистической характеристики убийств, совершенных в связи с домашним насилием. Определяются ее составляющие элементы и обязательные признаки, которые побуждают к выделению отдельной группы убийств и разработке их криминалистической характеристики. Описаны источники формирования информации, составляющей криминалистическую характеристику убийств, совершенных в связи с домашним насилием. Анализируется роль криминалистической характеристики при расследовании преступлений.

Ключевые слова: криминалистическая характеристика, элементы, убийство, домашнее насилие, структура.

SHAPOVAL K. A. DETERMINING THE CONCEPT AND STRUCTURE OF FORENSIC CHARACTERISTICS OF MURDERS COMMITTED IN CONNECTION WITH DOMESTIC VIOLENCE

Ukraine continues to work actively to combat domestic violence. The most serious crime that can be committed in this direction is murder, which was preceded by all kinds of domestic violence. There are innovations in criminal law aimed at protecting people from domestic violence. However, murders committed in connection with its use are not legally separated into a certain group of murders and have no qualifying features. In particular, there is no forensic characteristic of murders committed in connection with domestic violence.

The purpose of the work is to define the concept, forensic characteristics of murders committed in connection with domestic violence, and its constituent elements. The general to partial method is used to establish the elements of the forensic characteristics of murders committed in connection with domestic violence. The forensic characteristics of all intentional homicides were taken as the basis. Besides, the author has carried out analysis of the main elements that assisted to distinguish these murders into a separate group, their mandatory features, namely family ties, the place of murder's commission and the systematic use of domestic violence.

Based on the analysis of scientific research, we have identified the concept of forensic characteristics of murders committed in connection with domestic violence, the constituent elements of the structure of forensic characteristics of such murders and their role in the investigation of criminal offenses.

Key words: *forensic characteristics, elements, a murder, domestic violence, structure.*